

TÜRK-İŞ
TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI
KONFEDERASYONU

TÜRKİYE'DE
YABANCI
KAÇAK İŞÇİLİK

Yıldırım Koç

Eğitim Yayınları No. 26

1.011

Ç

39

38

TÜRK-İŞ
TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI
KONFEDERASYONU

TÜRKİYE'DE **YABANCI KAÇAK İŞÇİLİK**

Yıldırım Koç

Eğitim Yayınları No. 26

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

Tarih:.....

Demirbaş No: 468

Tasnif No: 331.011.K.O.Ç 1999

TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları No. 26
Ankara, 1999

TÜRK-İŞ Genel Merkezi
Genel Eğitim Sekreterliği
Bayındır Sok.No.10
Kızılay-Ankara

Yıldırım Koç
TÜRK-İŞ Genel Başkan Danışmanı
YOL-İŞ Eğitim ve Araştırma Dairesi Müdürü

Baskı: BAŞAK MATBAACILIK
0 (312) 384 27 61 - 62

SUNUŞ

Türkiye’de yabancı işçilik konusu özellikle 1963 yılından sonra Türk işçilerinin önce Avrupa ülkelerine, ardından Libya, Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelere, daha sonra da Avustralya ve Rusya’ya gitmeleri ile gündeme geldi. Türkiye, özellikle son 40 yıllık tarihinde “işçi göçü veren” ülke oldu.

1991-1992 yıllarından itibaren Türkiye “işçi göçü alan” bir ülke durumuna geçti. Özellikle Sovyetler Birliği ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde komünist rejimlerin çökmesinin ardından çok sayıda işçi, Türkiye’de daha yüksek olan ücretlerden yararlanabilmek amacıyla ülkemize geldi, geçerli ücret seviyesinin altında ücretlerle çalıştı ve çalışıyor. Bu ülkelerde siyasi yapı değişikliği sonrasında ortaya çıkan işsizlik ve çalışanlara bazan aylar boyu ücret ve maaş ödenmemesi de her meslekten binlerce insanın Türkiye’ye gelerek en kötü koşullarda işçilik yapmayı kabullenmesine neden oldu.

Türkiye’de işsizliğin her geçen gün arttığı ve kaçak işçiliğin hızla yaygınlaştığı şartlarda, bir de yabancı kaçak işçilik sorunu ortaya çıktı. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerdeki bazı

işverenler, rakipleri karşısında maliyet avantajını yakalayabilmek amacıyla, bu yasadışı uygulamaya başvurdular. Yabancı kaçak işçilik, ülkemizde işçi ve sendikacılık hareketi açısından olumsuz sonuçlar doğurdu ve doğuruyor.

TÜRK-İŞ bu sorunu yıllardır gündeme getirmekte ve mevcut iş imkanlarının öncelikle kendi vatandaşlarımız tarafından kullanılmasını talep etmektedir. Kaçak işçiliğin ve özellikle yabancı kaçak işçiliğin, diğer işçilerin ücretleri ve çalışma koşulları üzerindeki olumsuz etkileri de bilinmektedir.

Dileğimiz, hükümetlerin bu konuda milliyetçi bir çizgide ve sosyal hukuk devleti anlayışı içinde hareket etmesi, ülkemizde kaçak işçiliğin ve özellikle yabancı kaçak işçiliğin önlenmesi amacıyla gerekli olan kararlı tavrı göstermesidir. TÜRK-İŞ, bu amaçla atılacak adımları desteklemiştir ve desteklemeye devam edecektir. Bu kitapçığın bu amaca hizmet edeceğine inanıyorum.

Salih Kılıç
Genel Eğitim Sekreteri

Giriş

Son yıllarda Türkiye'ye bavul ticareti yapmak, oturma ve çalışma izni olmadan çalışmak ve fuhuş yapmak için gelen yabancıların sayısında önemli bir artış oldu.

Bu olgu, bir yanıyla sermayenin dünya ölçeğinde ve Türkiye'de uyguladığı politikalarda yaşanan köklü değişikliklerin sonuçlarından biriydi. Diğer taraftan ise, Sovyetler Birliği ve Orta ve Güney Avrupa ülkelerinde 1990 ve sonrasında yaşanan önemli siyasal, toplumsal ve ekonomik dönüşüm, sermayenin yeni politikalarına güç verdi. Örneğin, Türkiye'ye Bulgaristan'dan 1989 yılında gelen turist sayısı 33 bin iken, bu sayı 1992 yılında 819 bine yükseldi. Romanya'dan gelen turist sayısı 1989 yılında 12 binken, 1992 yılında 567 bin oldu. Sovyetler Birliği'nden gelenlerin sayısı 1989 yılında 37 bin düzeyindeyken, Rusya'dan 1992 yılında 1 milyon 245 bin turist Türkiye'ye yasal yollardan giriş yaptı.

Ayrıca, İran'da dini esaslara dayalı bir yönetimin işbaşına gelmesi, İran-Irak savaşı ve Irak Yönetiminin Kürt politikası da, Türkiye'ye çok sayıda İranlı ve Iraklının, genellikle yasadışı yollardan, girmesine veya sığınmasına yol açtı. Bu insanların bir bölümü Türkiye üzerinden diğer ülkelere gitmeye çalışırken, bir bölümü de yaşamlarını bu ülkede sürdürmeye karar verdi.

Bugün ülkemizde (a) yasal yollardan girip yasal biçimde yaşayıp (vize süresi içinde) kaçak çalışanların, (b) yasal yollardan girip vize süresini geçirmiş olup kaçak çalışanların ve © yasadışı yollardan gelip yasadışı biçimde çalışanların kesin sayısı bilinmemektedir. Yabancı kaçak işçilik denildiğinde genellikle bu kategoriler anlaşılmaktadır.

Türkiye'de yabancı kaçak işçilik bir işgücü yetersizliğinin ve açığının sonucu değildir.

Yakın ve komşu ülkelerdeki siyasal ve ekonomik gelişmeler, birçok insanı ülkelerinin dışına ittiğinde, Türkiye, çeşitli nedenlerle, bir

çekim merkezi olmuştur. Özellikle İran ve Irak'tan gelenler, ülkelerini siyasal nedenlerle terketmek zorunda kalmışlar, genellikle kaçak olarak girdikleri Türkiye'de başka bir ülkeye sığınabilinceye kadar geçimlerini sağlayabilmek için çalışmaya zorlanmışlardır. Başta Romanya ve Rusya olmak üzere, Kuzey'den ve Batı'dan gelenleri Türkiye'ye çeken ise, bu ülkelerdeki ve Türkiye'deki ücret düzeyleri arasındaki fark, Türkiye'de kaçak işçiliğin yaygınlığı, hükümetlerin, yetkililerin ve halkın yabancı kaçak işçilik konusundaki duyarsızlığı ve hatta hoşgörüsüdür. Türkiye'nin geleneksel olarak bir "işçi göçü veren" ülke olması da, birdenbire ve beklenmedik bir biçimde işçi göçü almaya başladığında devletin ve hükümetlerin hazırlıksızlığı da, Türkiye'yi yabancı kaçak işçiler için çekici hale getirmiştir.

Doğu'dan gelenler genellikle siyasal nedenlerle gelip çalışmak zorunda kalmışken, Kuzey'den ve Batı'dan gelenler ücretli olarak çalışma amacıyla gelmektedir.

Türkiye'de yasal yollardan gelerek kalan yabancıların bir ücret karşılığında çalışmaları konusunda yürürlükteki mevzuatta önemli yasaklamalar bulunmaktadır. Yasadışı yollardan gelen yabancılar ve özellikle de yasadışı yollardan gelerek kaçak çalışan yabancılar yürürlükteki mevzuatı birçok yönüyle ihlal etmektedir.

1990'lı yıllara kadar etkisi sınırlı olan yabancı kaçak işçilik olgusu, özellikle 1989 ve 1990 yıllarından sonra işgücü maliyetindeki artışın ve Sovyetler Birliği ile Orta ve Güney Avrupa ülkelerinde meydana gelen dönüşümün ardından, hızla yaygınlaşmıştır.

Yabancı kaçak işçilik, bu biçimde çalışanlara verdiği zararın ötesinde, Türkiye'de işçilere ve sendikacılık hareketine de büyük zarar vermektedir. Yabancı kaçak işçilik, işverenlerin sendikasızlaştırma, yerli kaçak işçiliği meşrulaştırma ve yaygınlaştırma, kötü çalışma koşullarını yerleştirme, yasalar aracılığıyla kazanılmış hakları "esneklik" adı altında yok

etme ve ücretleri düşürme çabalarının önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır.

Yabancı kaçak işçilikle yürürlükteki mevzuatın çeşitli biçimlerde sürekli olarak ihlal edilmesine karşın, kamu otoritelerinin bu konudaki sorumluluklarını yeterince yerine getirdiğini söylemek olanaklı değildir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun, Sosyal Sigortalar Kurumu'nun, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün ve yabancı kaçak işçiliğin en yaygın olduğu İstanbul'da Emniyet Müdürlüğü'nün elinde bu konuda toplu bilgi bile yoktur.

Bu koşullarda, yabancı kaçak işçilik konusundaki araştırmalar, çeşitli gazete ve dergilerde yer alan haberler ve gözlemlerle sınırlı kalmaktadır.

Bu kitapçıkta, Türkiye'ye göç eden ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmek için yaptıkları başvurunun yanıtını beklerken kaçak olarak çalışanlar ele alınmayacaktır.

İşverenlerin Politikası

Batı ülkelerinde kapitalizmin ilk gelişme evrelerinde hükümetler tümüyle ve çok açık bir biçimde sermayeden ve diğer servet sahiplerinden yanaydı. İşçi sınıfı nicelik ve nitelik olarak yeni geliyordu; örgütlülük, bilinç ve mücadele düzeyi geriydi. Bu koşullarda, işçileri koruyucu yasalar yoktu. İşçiler en insanlıkdışı koşullarda tükeniyordu.

İşçilerin örgütlenmesi ve işçiyi koruyucu mevzuat elele gelişti. Hükümetlerin genel politikasının niteliği fazla değişmedi, ama asgari çalışma ve yaşama koşullarını belirleyen, sendikal hak ve özgürlükleri güvence altına alan mevzuat gelişti.

20. yüzyılda ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ise, işçiyi koruyucu mevzuata ek olarak, devletin toplumsal harcamaları arttı, "refah devleti" veya "sosyal devlet" biçiminde betimlenen olgu ortaya çıktı. Bu işleyiş, bir yanıyla dünyada

sosyalist-komünist alternatifin güçlülüğüne, Soğuk Savaş koşullarına ve ülke içindeki sınıf çelişkilerini azaltma çabasına, bir yanıyla gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı hareketinin (sendikal ve çeşitli kanatlarıyla siyasal) gücüne ve mücadelesine, bir yanıyla da ekonomik büyüme koşullarında iç pazarın genişletilmesi olanağına ve arzusuna bağlıydı.

Kapitalist dünyada 1970'li yıllarda yaşanmaya başlayan ve belirli kesintiler dışında süreklilik gösteren ekonomik bunalımla birlikte, önce "refah devleti" veya "sosyal devlet" anlayışı ve uygulaması ciddi bir saldırıyla karşı karşıya kaldı. Devletin sosyal refah harcamaları kısıldı, sosyal güvenlik sistemleri zayıflatıldı, sendikacılık hareketinin gücü kırılmaya çalışıldı.

Türkiye'de bu ilk saldırı 24 Ocak istikrar programı ve 12 Eylül müdahalesi sonrasında yaşandı. Uygulamayla ve mevzuatta ve toplu iş sözleşmelerinde yapılan değişikliklerle, işçi hakları ve sendikal hak ve özgürlükler gaspedildi. Ücretlerin satınalma gücü yaklaşık

yüzde 40 düzeyine düşürüldü. İşçi aristokrasisi olgusu ve siyasal kadroların kamu kesiminde ayrıcalıklı olarak istihdamı uygulaması hemen hemen yok edildi.

Sosyal devlete yönelik saldırının ardından 1990'lı yıllarda yeni bir saldırı dalgası yaşandı. Sovyet sisteminin çökmesi sonrasında ve ekonomik bunalım sonucunda işsizliğin artması ve yaygınlaşmasıyla birlikte, dünyada ve Türkiye'de işçi haklarına yönelik yeni bir saldırı başladı.

Birinci saldırı dalgasında amaç, refah devletini veya sosyal devleti ortadan kaldırmaktır. İkinci dalga'nın amacı, işçiyi koruyucu ve sendikal hak ve özgürlükleri güvence altına alan mevzuatı etkisiz kılmaktır. Bugün gelişmiş kapitalist ülkelerde de, Türkiye'de de bu yeni saldırı yaşanmaktadır.

Serbest bölgeler, taşeronlaştırma, yerli ve yabancı kaçak işçilik, eve-iş-verme ve çeşitli diğer kendi hesabına çalışma biçimleri (sahte

"kendi hesabına çalışma"), işçi kiralama, esnek çalışma ve kısmi süreli çalışma gibi uygulamaların amacı, işçileri yasaların koruyuculuğu dışına çıkarmak ve sendikal hakların (sendikalaşma, toplu pazarlık, grev) kullanılmasını engellemektir.

Ülkemizde yabancı kaçak işçiliğin 1990'lı yıllarda yaygınlaşması ancak bu bağlamda ele alındığında anlamlıdır. Avrupa Birliği ülkelerinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden, Türkiye'de ise çok farklı kaynaklardan gelerek çalışma yaşamına giren yabancı kaçak işçiler, önümüzdeki dönemin önemli konularından ve sorunlarından birini oluşturacaktır.

Türkiye'de Yabancıların Çalıştırılmalarına İlişkin Mevzuat

Ülkemizde 70 dolayında yasa, tüzük, Bakanlar Kurulu kararı, yönetmelik ve talimatnamede, yabancıların çalışmalarıyla ilgili doğrudan veya dolaylı düzenlemeler bulunmaktadır.

Türkiye'de yabancıların çalıştırılmasına ilişkin mevzuat, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır.

19.4.1926 tarihinde kabul edilen ve günümüzde de yürürlükte bulunan 815 sayılı "Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye (Kabotaj) ve Limanlarla Kara Suları Dahilinde İcrayı San'at ve Ticaret Hakkında Kanun" bu konuda aşağıdaki kısıtlamayı getirmektedir:

"Kara suları dahilinde balık, ıstıridye, midye, sünger, inci, mercan, sedef ve saire saydı, kum ve çakıl ve saire ihracı ve gerek sathı bahirde ve gerek ka'rı bahirde mevcut kazazede sefain ve merakiple enkazı metrukenin ihraç ve tahlisi, dalgıçlık, arayıcılık, kılavuzluk, deniz bakkallığı, bilcümle Türk vesait ve merakibi bahriyesi derununda kaptanlık, çarkçılık, katiplik, tayfalık ve amelelik ve saire icrası ve iskele, rıhtım hammallığı ve bilumum deniz esnafılığı icrası Türkiye tebaasına munhasırdır." (815/3)

Bu maddenin ihlali durumunda öngörülen ceza, bir aydan üç aya kadar hapis ve yüz liradan bin liraya kadar para cezasıdır. Maddede, bu cezalardan yalnız birinin de hükmolabileceği ve suçun tekrarında cezanın iki katına çıkarılacağı belirtilmektedir (815/5). Bu para cezaları 1988 yılında 3506 sayılı Yasa ile artırılmış olmakla birlikte, yine de caydırıcı olmaktan uzaktır.

Türkiye'de yabancılara çalıştırılmalarına kısıtlama getiren en önemli düzenleme, 11.6.1932 tarihinde kabul edilen ve 16.6.1932 günlü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, 2007 sayılı "Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun"dur.

Bugün de yürürlükte bulunan bu Yasa, aşağıdaki işlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanlar tarafından yapılmasını açıkça yasaklamaktadır (2007/1):

"A) Ayak satıcılığı; çalgıcılık; fotoğrafçılık; berberlik; müretteplik; simsarlık; elbise, kasket ve kundura imalciliği; borsalarda mübayacılık; devlet inhisarına tabi maddelerin satıcılığı; seyyahlara tercümanlık ve rehberlik; inşaat, demir ve ahşap sanayi işçilikleri; umumi nakliye vesaiti ile su ve tenvir ve teshin ve muhabere işlerinde daimi ve muvakkat işçilik; karada tahmil ve tahliye işleri;şoförlük ve muavinliği; alelumum amelelik; her türlü müesseselerle ticarethane, apartman, han, otel ve şirketlerde bekçilik, kapıcılık, odabaşılık; otel, han, hamam, kahvehane, gazino, dansing ve barlarda kadın ve erkek hizmetçilik (garson ve servant); bar oyuncu ve şarkıcılığı.

B) Baytarlık ve kimyagerlik."

Bu yasağı ihlal edenlerin çalışmasına, en büyük mülki amirin talimatı ile, engel olunur ve yasaklı işlerde çalıştığı saptanan kişiler

hakkında dava açılır. Öngörülen yaptırım, önemli olmayan bir para cezasıdır (2007/6).

2007 sayılı Yasanın bazı maddeleri 2249 sayılı Yasa ile değiştirildi. Yasanın uygulanması konusunda ise, Bakanlar Kurulu'nun 10.5.1934 gün ve 2/594 sayılı kararı (24.5.1934 günlü Resmi Gazete) kabul edildi.

Bakanlar Kurulu'nun 24.11.1949 gün ve 3/10174 sayılı kararıyla (15.12.1949 günlü Resmi Gazete) "lokanta, birahane ve kokteyl salonlariyle benzeri bilumum içki içilen ve yemek yenilen yerlerde yabancı uyruklu garson ve başka namlarla erkek ve kadın hizmetçilerin" çalıştırılmaları da yasaklandı.

Yabancıların çalıştırılmalarına ilişkin önemli düzenlemeler getiren ve günümüzde yürürlükte bulunan diğer bir yasa ise, 15.7.1950 gün ve 5683 sayılı "Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatları Hakkında Kanun"dur (24.7.1950 günlü Resmi Gazete).

Bu Yasa'ya göre,

"Türkiye'de bir aydan fazla kalacak yabancılar bu müddet bitmeden ikamet tezkeresi almak için gerekli beyannameyi doldurmak üzere yetkili emniyet makamlarına bizzat veya bilvasıta müracaat etmekle ödevlidirler... İş tutmak maksadiyle Türkiye'ye gelen yabancılar geldikleri tarihten itibaren bir ay zarfında ve her halde çalışmaya başlamazdan evvel ikamet tezkeresi almış bulunmalıdırlar." (5683/3)

"Yabancılar, Türkiye'de ancak kanunun kendilerine menetmediği işleri tutabilirler. Türkiye'de rebset olarak veya memur, müstahdem ve işçi sıfatıyla çalışacak yabancılar keyfiyeti işe başladıklarından itibaren en çok 15 gün zarfında ikamet ettikleri yerin polis veya jandarma karakoluna bizzat veya bilvasıta haber vermeğe ve ikamet tezkerelerine kaydettirmeğe mecburdurlar." (5683/15)

Bu yasağın ihlali durumunda öngörülen yaptırım, yasaya ihlal edeni sarsmayacak bir hafif para cezasıdır.

Yasada, yabancıları ücretli olarak çalıştıran işverenlere de bir yükümlülük getirilmiştir:

"Evlerinde veya idareleri altında bulunan yerlerde bir yabancıyı her hangi bir sıfatla çalıştıran hakiki veya hükmi her şahıs o yabancının adını ve soyadını, tabiiyetini, mesleğini, taşıdığı ikamet tezkeresinin tarih ve sayısını, ikametgah adresini ve gördüğü işle aldığı maaş ve ücret miktarını gösterir imzalı bir beyannameyi yabancının işe başlamasını takip eden en çok 15 gün içinde en yakın polis veya jandarma karakoluna vermeğe mecburdurlar."
(5683/16)

Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda bir yaptırım öngörülmemiştir.

Yasada, ÷lkede kalmaları güvenlik veya siyasi ve idari nedenlerle sakıncalı gör÷lenlerin İçişleri Bakanlığı tarafından yurtdışına çıkarılabileceği hükmü getirilmiştir:

"İçişleri Bakanlığınca memlekette kalması umumi güvenliğe, siyasi ve idari icaplara aykırı sayılan yabancılar verilecek muayyen müddet zarfında Türkiye'den çıkmağa davet olunur. Bu müddetin sonunda Türkiye'yi terketmiyenler sınır dışı edilebilirler."
(5683/19)

"İçişleri Bakanlığı, lüzum görecedeği sınır ve sahil illerine memleketin umumi güvenlik ve nizamı noktasından derhal çıkarılmaları lazımgelen yabancıları istizan etmeden sınır dışı etmek yetkisini verebilir." (5683/21)

"Sınır dışı edildikleri veya Türkiye'yi terke davet olundukları halde müsaadesiz gelmeye mütecasir olan yabancılar bir aydan altı aya kadar hapis ve 50 liradan 1000 liraya kadar ağır para cezasıyla veya

bunlardan biriyle cezalandırılırlar."
(5683/26)

Bu yasaklar konusunda, 7.3.1954 gün ve 6324 sayılı Petrol Yasası; 18.1.1954 gün ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi-Teşvik Yasası; 11.5.1989 gün ve 89/14111 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulan Petrol Tüzüğü ve 15.6.1985 gün ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Yasası ile çeşitli istisnalar getirilmiştir.

Serbest Bölgeler Yasası'na göre, bu yasaklar serbest bölgeler için geçerli değildir.

Diğer bazı yasalarda da yabancıların ücretli olarak çalışmaları konusunda çeşitli kısıtlayıcı hükümler yer almaktadır.

Yabancı Kaçak İşçiliğin Yarattığı Sorunlar

Yabancı kaçak işçiler, en kısa sürede en fazla parayı biriktirip-ölkelerine geri dönme beklentisi

içinde olduklarından, en ağır çalışma koşullarını kabul etmektedirler.

Çalışmaları yasak olduğu için sendikaya üye olmaları olanaklı değildir.

Yasadışı ve kaçak olarak çalıştıkları için sürekli polis ve sınırdışı edilme korkusuyla yaşamakta, seyahat giderlerini bile karşılayamama tehdidiyle karşı karşıya bulunmaktadırlar.

Kaçak olarak çalıştıkları için yasalar önünde işçi sayılmamakta ve yürürlükteki mevzuatta yer alan işçiyi koruyucu hükümlerden yararlanamamaktadırlar. Üzerinde anlaştıkları ve hakettikleri ücreti alabilmelerinde bile büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

İş kazasına uğramaları veya hastalanmaları durumunda hiçbir güvenceleri yoktur.

Bu ve benzeri nedenlere bağlı olarak, yabancı kaçak işçiler, ülkemiz işçilerine göre daha düşük ücretlerle, daha kötü çalışma koşullarıyla

ve çok daha yoğun bir tempoda, köle gibi çalışmayı kabullenmektedirler.

Yabancı kaçak işçilerin bu koşullarda çalıştırılması mümkün olunca, ülkemiz vatandaşı ücretlilerin sendikalı işçiler olarak insanca çalışma ve yaşama koşullarına kavuşmaları ve hatta yürürlükteki mevzuatta yer alan işçiyi koruyucu hükümlerden yararlanmaları giderek zorlaşmaktadır.

Yabancı kaçak işçilerin sayısının toplam işçi sayısına oranı düşük olmakla birlikte, bu kaynağın potansiyel bir tehdit oluşturması özel kesimde özellikle kayıt-dışı sektörde işverenlerin ve işçilerin tavırlarını ve ilişkilerini önemli ölçüde etkilemektedir.

İşsizliğin her geçen gün mutlak rakam ve işgücüne oran olarak arttığı günümüzde, yabancı kaçak işçi sorunu ülkemizde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi açısından ciddi bir kaygı kaynağı oluşturmaktadır.

Yabancı kaçak işçilik, zaten yaygın olan kaçak işçilik ortamında kolayca yaygınlaşmakta ve bu biçimde çalışanların çalışma koşullarının daha da kötüleşmesine yol açmaktadır.

Yabancı kaçak işçilerle, ülkemizde işçi sınıfının katmanlaşması artmakta, "en altta" yeni bir tabaka oluşmaktadır. Yabancı işçilerin kaçak olarak çalışmayı kabulleniş nedenlerine ve özelliklerine bağlı olarak, yabancı ve Türk işçiler arasında bir ortak bilinç ve tavır gelişmemektedir.

Yabancı ve Türk işçilerin birlikte çalıştıkları işyerlerinde yabancı işçilerin çok açık ve büyük haksızlıklara uğradığı durumlarda bile, yabancı ve Türk işçilerin ortak tepkileri ve eylemleri görülmemektedir. Diğer bir deyişle, yabancı kaçak işçiliğin, iki ülkenin işçi sınıfları arasında dayanışmanın ve işbirliğinin gelişmesi açısından hiçbir katkısı olmamıştır ve yoktur. Belki de tam tersine, yabancı kaçak işçilerin kabullendikleri kölece koşullar nedeniyle, Türk işçilerde tepkiden ve yabancı kaçak işçilerde

de buna karşı bir tepkiden söz edilebilir. Yabancı kaçak işçiler ülkemiz işçi sınıfının bir parçası haline gelmemekte, “en alta” eklemlenmektedir. Osmanlı Devleti’nin son ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerinde ülkemizde izinli olarak gelen yabancı işçiler ise bir işçi aristokrasisi oluşturmuş, Türk işçilerle kaynaşmamış, sınıfın “en üstü”ne eklemlenmişti.

Yabancı kaçak işçiliğin ve bu yolla teşvik edilen yerli kaçak işçiliğin, SSK ve kamu maliyesi açısından da ciddi sakıncaları bulunmaktadır.

Kamu açıklarının arttığı bir dönemde, kaçak işçilik nedeniyle devletin büyük vergi kaybı olmaktadır. Kaynak yetersizliği nedeniyle en temel ödemelerinde aksamaların olduğu Sosyal Sigortalar Kurumu ise önemli miktarda sosyal sigorta primi gelirinden mahrum kalmaktadır.

Yabancı Kaçak İşçilik ve Denetim

Ülkemize yasadışı yollardan giren yabancıların, yasal yollardan girerek kalma sürelerini aşan yabancıların veya yasal yollardan girerek yasal kalma süresi içinde yasadışı biçimde gelir getirici bir işte çalışan yabancıların izlenmesi ve önlenmesinde ana görev, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ve Jandarma Genel Komutanlığı'na düşmektedir. Ancak bu konuda kadro açısından büyük bir yetersizlik söz konusudur. Özellikle 1990'lı yıllarda hızla boyutları büyüyen ve yayılan bu olgu karşısında mevcut kadrolar hazırlıksız ve yetersiz kalmaktadır.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Müdürü Arife Emirler, 1994 yılı ortalarında yaptığı açıklamada, toplam 85 personelinin olduğunu ve bunların 50'sinin de büroda çalıştığını belirtmiştir (**Cumhuriyet**, 8.7.1994). Arife Emirler, belediyelerin bile taşeron aracılığıyla kaçak yabancı işçi çalıştırdığının

saptandığını açıklamıştır (**Cumhuriyet**, 7.7.1994).

506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası'na göre, "işveren, çalıştırdığı sigortalıları... en geç bir ay içinde Kuruma bildirmeye mecburdur." (506/9). Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda yalnızca para cezası öngörülmüştür (506/140).

İşyerlerinde kaçak olarak çalışan yerli ve yabancı işçilerle ilgilenme sorumluluğu öncelikle Sosyal Sigortalar Kurumu'nundur. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun bu işlerle görevli müfettiş sayısı son derece yetersizdir. SSK Genel Müdürü Kemal Kılıçdaroğlu, 1994 yılı başında yaptığı açıklamada, 400 SSK müfettişi ile sayıları 4 milyon olduğu tahmin edilen kaçak işçilikle mücadele edileceğini açıklıyordu (**Milliyet**, 15.2.1994). Çalışma Bakanı Nihat Matkap da, 1994 yılı Eylül ayında yaptığı açıklamada, 4 milyon dolayındaki kaçak işçinin SSK kapsamına alınması sorununa öncelikle eğileceklerini ifade ediyordu. Nihat Matkap,

SSK'da 415 müfettişin görev yaptığını belirtiyordu (**Bugün**, 1.9.1994; **Ortadoğu**, 30.9.1994).

SSK'daki 415 müfettiş, SSK'nın ve çalıştırdıkları işçiler adına bildirimde bulunan 610 bin dolayındaki işyerinin her türlü denetimiyle ilgilenmek durumundadır. Bu nedenle, kaçak işçilikle ilgili teftişlerin çok büyük bir bölümü ihbar üzerine gerçekleşmektedir.

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamındaki işyeri sayısı ile çalıştırdıkları işçiler adına bildirimde bulunan işyeri sayısı arasında büyük fark vardır. SSK, bu büyük fark nedeniyle, 1988 yılından beri Sosyal Sigortalar Yasası kapsamındaki işyeri sayısına ilişkin veri yayınlamayı durdurmuştur. 1987 yılı verilerine göre, Türkiye'de Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında 1.222.978 işyeri bulunuyordu. Aynı yıl çalıştırdıkları işçiler adına sigorta bildiriminde bulunan işyeri sayısı ise 387.452 idi (SSK, **1987 İstatistik Yıllığı**, SSK Yay.,

Ankara, 1988). 1988 yılında bu sayı 452 bine yükseldi. 1993 yılı Eylül ayında çalıştırdıkları işçiler adına sigorta bildiriminde bulunan işyeri sayısı ise 610.127 idi. Böylesine bir denetimsizlik ortamında, kaçak yerli ve yabancı işçi çalıştırmak son derece kolay ve yaygındır.

2821 sayılı Sendikalar Yasası, yeni işçi alınması halinde durumun Çalışma Bakanlığı ve Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne onbeş gün içinde bildirilmesini öngörmektedir (2821/62). Ancak bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda öngörülen yaptırım, beşbin liradan onbeşbin liraya kadar ağır para cezasıdır (2821/59/1). Bu konuda çıkarılan ve 5 Ocak 1993 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "İşverenlerin Çalıştırdıkları İşçileri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına ve Bölge Müdürlüğüne Bildirmeleri ile Sendika ve Konfederasyonlarca Düzenlenecek Üye Kayıt Fişleri ve Defterlerinin Şekli ve İhtiva Edeceği Bilgiler Hakkında Yönetmelik"te de yeni bir yaptırım getirilmemiştir.

Yabancı kaçak işçi çalıştırma konusunda uygulanan yaptırım, yabancı kaçak işçiliği önlemeye değil, yabancı kaçak işçiliği daha da sessizleştirmeye ve hatta köleleştirmeye yöneliktir. Belirli bir harcama yaparak Türkiye'ye gelen yabancı kaçak işçi, öncelikle harcadığı bu parayı kazanmak durumundadır.

Yaptırımın, yabancı işçi çalıştıran işverene değil de, işçiye yönelik olması ve işçinin işten çıkarılması veya sınırdışı edilmesiyle sınırlı kalması, yabancı kaçak işçinin kendisine uygulanan haksızlıkları kabul etmesi sonucunu doğurmaktadır. İşverenle bir uyuşmazlık veya anlaşmazlık halinde güvenlik güçlerine başvurulması durumunda, yabancı kaçak işçi baştan suçlu muamelesine maruz kalmaktadır.

Türkiye'de İşgücü Maliyeti

Türkiye'de işçi ücretleri ve işgücü maliyeti, 1989 yılından başlayarak hızlı bir yükselme gösterdi. Bu artışın nedenleri, sendikacılık hareketinin önemli bir anlayış ve bir ölçüde de

bir yapı değişikliği yaşamış olması, işçiler arasındaki birlik-beraberliğin ve dayanışmanın artması, siyasal farklılıkların ikinci plana itilmesi, yaygın grevlerin ve grev-dışı eylemlerin yapılması, halkın sağladığı destek ve 1991 yılında da genel seçimlerden yararlanılmasıdır.

işgücü maliyetine ilişkin önemli bir bilgi kaynağı, Türkiye işveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından her yıl bağlı işveren sendikalarına üye işverenlere uygulanan anketlerin sonuçlarıdır.

Bu anketin yöntemi, uygulanış biçimi ve kapsamı, Türkiye'de genel olarak ücret düzeyinin kavranabilmesi açısından yetersizdir, yanıltıcıdır ve çeşitli mahzurlar içermektedir. Ancak, yıllar içinde işgücü maliyetindeki değişme ve Türkiye'de siyasal kararlar üzerinde etkili olan işverenlerin konuyu algılayışları ve konuya yaklaşımları ağılarından, bu veriler son derece önemlidir.

TİSK verilerine göre, işgücü maliyeti 1989 yılından başlayarak hızla yükselmiştir.

TİSK Verilerine Göre İşgücü Maliyetindeki Gelişim :

Yıllar	İşgücü- Maliyeti TL/saat	Giydirilmiş Net Ücret TL/saat	Brüt TL/saat	Kesinti Oranı (%)	Reel İşgücü Maliyeti İndeksi (1985:100)
1985	808	691	477	31,0	100,0
1986	1.055	880	600	31,8	96,9
1987	1.622	1.274	829	34,9	107,3
1988	2.680	2.026	1.327	34,5	101,2
1989	5.896	4.361	2.775	36,4	131,2
1990	11.082	8.374	5.239	37,4	153,9
1991	27.132	19.824	12.129	38,8	226,9
1992	45.595	34.743	21.506	38,1	224,2
1993	77.018	58.770	36.819	37,4	228,0

Ücretlerin gelişimi açısından yolgösterici diğer bir dizi, İstanbul Sanayi Odası tarafından her yıl Türkiye'nin en büyük 500 firmasında uygulanan anketlerden elde edilen ve bu şirketlerde yaratılan net katma değerın üretim faktörlerinin paylarına göre bölüşümü konusundaki verilerdir.

Bu veriler de 1989 yılından başlayarak net katma değer içinde ücret ve maaşların payının yükseldiğini göstermektedir. 500 büyük firma içinde özel firmalarda ücretlerin ve maaşların payının net katma değer içindeki payı 1991 yılında yüzde 55,8 ile en yüksek düzeye ulaşırken, kamu kuruluşlarında aynı yıl bu oran yüzde 130,4 olmuştur.

500 Büyük Firmada Yaratılan Net Katma Değerin Bölüşümü (%)

Yıl	Maaş ve Ücretler	Faizler	Kiralar	Kar
1985	40,4	24,6	0,5	34,5'
1986	37,9	37,9	0,5	23,7
1987	34,4	38,2	0,4	27,0
1988	33,5	43,9	0,3	22,3
1989	46,6	35,0	0,4	18,0
1990	59,9	30,5	0,4	9,2
1991	82,3	44,0	0,8	- 27,1
1992	75,0	39,7	0,6	- 15,3
1993	68,8	36,8	0,6	- 6,2

İşverenlerin yabancı kaçak işçiliğe giderek daha fazla başvurmalarının ana nedenlerinden biri, ülkemizde işçi ve sendikacılık hareketinin

1989 yılından başlayarak gerçek ücretlerde sağladıkları bu önemli artıştır.

Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin yabancı kaçak işçiliğe başvurmalarının diğer nedenleri arasında, Avrupa Birliği ile gümrük birliği ve ekonomik kriz koşullarında daha da artan ve yoğunlaşan rekabet ortamında bu yolla sağlanan esneklik, daha düşük maliyetler, sendikalaşma veya çeşitli biçimlerde direniş olanağının olmaması ve işçi sağlığı ve iş güvenliği konularında yabancı işçilerin duyarsızlığı ve tepkisizliği sayılabilir.

Günümüzde Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçiler

Yürürlükteki yasalardaki son derece açık hükümlere rağmen, daha önceki bölümlerde açıklanan nedenlere bağlı olarak, son yıllarda ülkemizde yabancı uyrukluların kaçak olarak çalışması hızlı bir biçimde yaygınlaşmakta, yürürlükteki yasalar sürekli olarak ihlal edilmektedir.

Yabancı kaçak işçiliğin, ücretlerin daha yüksek olduğu Avrupa Birliği ülkelerine değil de Türkiye'yi tercih etmesinin çeşitli nedenleri vardır.

Türkiye'ye vize almak veya kaçak yollardan girmek, Avrupa Birliği ülkelerine göre çok daha kolaydır. Vize süresini geçiren veya kaçak olarak giren kişinin ülkede kalabilmesinde de Avrupa Birliği ile Türkiye arasında önemli farklar bulunmaktadır.

Türkiye'de sayıları 4,5 milyonu bulan kaçak işçiler, bu uygulamayı meşrulaştırmış, yürürlükteki mevzuatı fiilen uygulanmaz hale getirmiş, kamu görevlilerini bu konudaki ihlaller karşısında daha duyarsız veya hoşgörülü kılmıştır. Hükümetlerin de, uluslararası piyasalarda rekabet gücü sağlayacağı ve sendikaları zayıflatacağı umuduyla, yabancı kaçak işçilik konusunda duyarsız ve hatta hoşgörülü bir tavır sergilediği, yürürlükteki mevzuatın uygulanması konusundaki

yükümlülüklerini yerine getirmede biraz da kasıtlı olarak yetersiz kaldığı söylenebilir.

Türkiye'nin uzun yıllardır ilk kez "işçi göçü alan" bir ülke durumuna geçmesi de, tüm politikaları "işçi göçü vermeye" göre biçimlenmiş bir devlet yapısının yeni koşullara uyum sağlamasında önemli eksiklikler ve hatalar yaratmış, bunlar da yabancı kaçak işçilerin durumunu kolaylaştırmıştır.

Türkiye'nin Avrupa'ya göre ucuzluğu, kolay erişilebilirliği ve halkın yabancılara karşı hoşgörüsü de, Türkiye'nin seçilmesinde etkili olmuştur ve olmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde artan işsizlikle birlikte, oturma ve çalışma izni olan yabancı uyruklulara ve hatta ülke uyruğuna geçmiş yabancı kökenlilere karşı düşmanlık duyguları artar ve ırkçıların saldırıları yoğunlaşırken, Türkiye'de böyle bir olayın bu işsizlik düzeyinde bile yaşanmaması, önemli bir tercih nedeni olsa gerektir.

Türkiye'nin Doğu'dan Avrupa'ya bir köprü oluşturmaları, son durak olarak Avrupa Birliği'ni amaçlayarak yola çıkan bazı yabancıların geçici sürelerle de olsa Türkiye'de kalmalarına ve kaçak olarak çalışmalarına neden olmaktadır.

Kamu görevlilerinin ve konuyla ilgilenenlerin gözlemlerine göre, Türkiye'de yasal yollardan veya kaçak olarak yaşayan yabancılar içinde İranlılar ve Iraklılar genellikle işçilik dışı işlerle (ticaret, kaçakçılık, uyuşturucu pazarlama, v.b.) uğraşmaktadır. Afrikalıları içinde işçilik yapanlar da, diğer işlerle geçimini sağlayanlar da vardır. Örneğin, 1995 yılında Ankara'da Ostim'de 1000 dolayında zencinin çalıştığı tahmin edilmekteydi. Rumenlerin ise büyük bir bölümü işçilik yapmaktadır. Birçok işçi ilkbaharla birlikte Türkiye'ye giriş yapmakta, sonbaharda ülkesine geri dönmektedir. Bazı ülkelerin ve özellikle Romanya hükümetinin bu yasadışı işçi göçünü çeşitli dolaylı biçimlerde teşvik ettiği yolunda izlenimler vardır.

Kaçak işçilik konusunda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye özellikle Rumenler ilgi göstermektedir. Bu ilginin nedenlerinden biri, bir kısım Rumen'in Türk kökenli ve Müslüman olmasıdır. Rumenlerin Türkiye'de çok gelişkin ve kalıcı ilişkileri vardır. Buna karşılık, komşumuz olsa da, Bulgar işçilerin sayısı sınırlıdır.

Yabancı kaçak işçiler genellikle inşaat, döküm, deri, tekstil, lastik-plastik, tarım, gemicilik, yükleme-boşaltma, temizlik, tezgahçılık, otelcilik, fırın işleri ve işkollarında küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalıştırılmaktadır. Yabancı kaçak işçilik genellikle Marmara ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yoğunlaşmıştır.

Adana'da İncirlik üssünde görevli ABD'li personelin eşlerinin ve çocuklarının üste kaçak olarak çalıştırılmaları ise, yabancı kaçak işçiliğin diğer biçimlerinden farklı özel bir durumdur. Bu sorun Türk Harb-İş Sendikası tarafından çeşitli kereler gündeme getirildi. Ankara 5. İş Mahkemesi, 119 Amerikalı

hakkında aleyhte karar verdi. Bu karar Yargıtay tarafından onaylandı. Türk Harb-İş'in 1998 yılında İncirlik'te uyguladığı grevde de bu konu gündeme geldi. Ancak kalıcı bir çözüm sağlanamadı.

Yabancı kaçak işçilik konusundaki haberler ağırlıkla 1992 yılından itibaren gazete ve dergi sayfalarında yer almaya ve kamuoyu gündemine girmeye başladı.

TİSK Genel Başkanı Refik Baydur, 1992 yılı başlarında, gerekirse eski Sovyet cumhuriyetlerinden ayda 80 dolara çalışacak işçi getirilebileceğini söylüyor ve "Rusya'da işçiler 50 dolara çalışmaya bile dünden razı" diyordu (**Bugün**, 7.3.1992).

Belçika'da yayımlanan "The European" Gazetesi 1992 yılı ortalarında, "Köle Ticareti Türkiye'de Hortladı" başlığıyla şu haberi veriyordu (**Cumhuriyet**, 9.8.1992):

"Para kazanmak amacıyla akın akın Türkiye'ye gelen binlerce Doğu Avrupalı, çağdaş köle pazarlarında açık artırmayla satılıyor. Avrupa'nın yeni köle işçileri genç Rus, Rumen ve Polonyalılar, yasadışı yollardan İstanbul'un inşaatlarında amelelik yapıyor. Türkiye'ye kamyonlarla sokuluyor, pasaportları ellerinden alınıyor ve organizatörlere belli bir komisyon ödendikten sonra yerel amelelere oranla 3 katı düşük ücretlerle çalıştırılıyorlar. Bugüne dek İstanbul'a yaklaşık 5 bin Doğu Avrupa'lı gelmiş bulunuyor ve önümüzdeki aylarda iki katına çıkması bekleniyor. Köle işçiler, gazete ilanları ve Türk işverenler adına çalışan acenteler aracılığıyla işe alınıyor. İşçileri Türkiye'ye çeken etmenler ise kendi ülkelerinde bulunmayan iş olanakları ve döviz. Türkiye'ye geldiklerinde kendilerini insan pazarlarında buluyorlar. Buralarda dişleri ve kasları incelenerek sağlık denetiminden geçiriliyorlar... Kaderin garip bir cilvesi olarak, pazar, köle işçilerin, Türkiye'ye birkaç yıl önce yerleşmiş

vatandaşlarınca işletiliyor. Türkiye'de kol emekçisinin ortalama günlük kazancı 80 - 100 bin lira arasında. Doğu Avrupalı işçiler ise 30 bin lira ancak kazanabiliyor... İşçiler arasında üniversite mezunları da var. Kimileri ise becerilerini ülkelerinde pazarlayamayan kişiler. Doğu Avrupa'da enflasyon öylesine yüksek ki, örnek olarak bir öğretmenin geçinmesi olanaksız. 28 yaşındaki Rumen Manole Viorel, İstanbul'a 45 gün önce gelmiş ve geldiğinden beri bir kez olsun yıkanamamış. Geceleri, çalıştığı inşaatın çatısında böcek ve fareler arasında uyumaya çalışıyor, ama yine de kendini 'şanslı' sayıyor. 'Ben Bükreş'te öğretmendim. Maaşımla, ailemi geçindiremiyordum. Buradaki çalışma koşullarını biliyordum, ama dört bir yanımda böcekler ve fareler cirit atarken uyumakta zorlanıyorum. Acenteler, işçilerin istediklerinde Türkiye'den ayrılmasını engellemek amacıyla pasaportlarını alıyorlar. Bir diğer Rumen, Petre Florin (20) ise, 'çaresiz çalışıyorum' diyor. '14 saat

alışarak geçen günler ve uykusuz geceleri artık kaldıramıyorum. İşverenimiz, pasaportumuzu aldı ve, iş bitene kadar da vermem, diyor. Bu yüzden kalıp çalışmaktan başka çarem yok.' Türkiye'de slenen Doğu Avrupalı acenteler, Rusları sınır ötesinden gönderdikleri araçlarla Trabzon'a getirtiyor. Rumen ve Polonyalılar ise kamyonlarla geliyor."

1992 yılında Filipinler'den gelerek Türkiye'de dadı, hizmeti ve fabrika işçisi olarak çalışan işçi sayısı önemli sayılara ulaşmıştı. Filipinli işçiler, işçi simsarlarına kişi başına 1000 - 2000 dolar ödeyerek Türkiye'ye geliyorlar ve iş buluyorlardı. Aylık cretleri 150 - 200 dolar düzeyindeydi. 1992 yılı sonlarında İstanbul'da 2000 dolayında Filipinli, Portekizli ve Koreli işçi fabrikalarda kaçak olarak çalışıyordu.

Filipinli işçiler özellikle dokuma işkolunda yaygındı. Niva Tekstil, Ortadoğu Tekstil, Ben Tekstil, Gap Tekstil, Cemtaş gibi işletmelerde, kaçak yollardan sahte vizeyle gelen Filipinli

işçiler vardı. Bu işçilerin pasaportları işverenlerce ellerinden alınıyor ve, sınırdışı edilmek korkusuyla, insanlık dışı koşullarda çalışmayı ve yaşamayı kabulleniyorlardı (**Nokta**, 1 Kasım 1992).

1993 yılı başlarında İstanbul Avcılar'da kurulu Cemtaş Konfeksiyon Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti.'nin sahibi Abdullah Taşçı, Filipinli işçileri şöyle anlatıyordu (**Cumhuriyet**, 18.2.1993):

"Bizim Türk işçilerimiz çok tembel. Ben Filipinli işçilerden çok memnundum ve bu işi Filipinlilerle götürmeye kalktım. İş ahlakı bakımından çok daha üstün olan bu insanlar, verdiğiniz işi yaparken çok dikkatli. Aralarında bir kaç tanesi tekstil mühendisi olan beş Filipinli işçim için lojman bile tutmuştum. Yetkili yerlere başvurmama rağmen onlar için gerekli izni alamadım. Bu insanlar, önce vize almak umuduyla Bulgaristan'a gitti. Vize alamayınca da ülkelerine geri döndüler. Şimdi birisini geri getirttim... Filipinli işçiler,

'Türk işçiler bu kadar yüksek maaş alıyor, bu kadar güzel yemekler yiyorlar; buna rağmen neden çalışmıyorlar?' diye soruyorlar bize."

Türkiye, başka ülkelerde kaçak olarak çalıştırılmak üzere götürülen işçiler için de bir sıçrama tahtası olarak kullanılmaktadır. Örneğin, 1993 yılı başlarında Yunanlı bir armatörün gemisinde kaçak olarak çalıştırılmak üzere Pakistan'dan getirilen 20 işçi, gemiye binmeden önce Çanakkale'de polis tarafından yakalanmıştı (**Cumhuriyet**, 28.2.1993).

1993 yılı başlarında Türkiye'de inşaatlarda kaçak olarak çalışan Rumenlerin çalışma koşulları şöyleydi (**Gerçek**, 3 Nisan 1993):

"Genellikle inşaatlarda iş buluyorlar. Ancak sık sık iş sahipleri onları kandırıyor. Bir işyerinde günlüğü yetmiş bin lira ve bir öğün yemeğe anlaştımışlar. Elli gün çalıştıktan sonra patron çıkartıp altıyüzbin lira vermiş. Burada, yirmi otuz kişinin bir

arada yaşadığı barakalarda ve inşaatlarda kaldıklarını anlatıyorlar. Sık sık hastalandıklarını, hastalananların tedavi görmeden barakalarda yattıklarını ve şu anda iki hastalarının olduğunu söyleyerek bizim barakaları görmemizi istiyorlar... Türkiye'ye geldikten sonra önce tek başlarına kurdukları ilişkilerle iş bulmaya çalışmışlar. Sonra kaldıkları yerlerde topluluk halinde bekleyip iş bulan insanlar görünce aynı yöntemi uygulamaya başlamışlar... Çoğunlukla Türkiye'ye yanlarında hiç para olmadan giriş yapıyorlar. Geldikleri otobüsün parasını da ödemedikleri için bazılarının pasaportlarına şirket el koyarak, dönüşlerinde kazandıkları paradan ödemelerine izin veriyor. Bu parayı kaldıkları 55 gün içerisinde toplayamayanlar ise Türkiye'de kalmak zorundalar. Kaldıkları yerlere baskın yapan polis, vizesi geçenlerin pasaportlarına el koyarak ikiyüz marklık para cezasını ödemelerini istiyor."

1993 yılı başlarında "İş ve İşçi Bulma Kurumu İstihdam Daire Başkanlığı'ndan edinilen bilgilere göre, Türkiye'de çoğu İranlı yaklaşık iki milyon kaçak yabancı bulunuyordu." Bu kaçak yabancıların önemli bir bölümü de ücretli olarak yaşamını sürdürüyordu. "Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından kaçak yollardan sahte vizelerle giriş yaparak sadece İstanbul'da çalışan 2 bin Filipinli, Portekizli ve Koreli işçi tesbit edilmiş durumda. Bu ucuz işçilerin büyük bölümü başta tekstil sektörü olmak üzere çeşitli fabrikalarda çalıştırılıyordu." 1993 yılı Nisan ayı başlarında ise güvenlik kuvvetleri, içinde 81 Rumen kaçak işçinin bulunduğu bir otobüs yakaladılar. Rumen işçiler, iş bulunacağı vaadiyle dolandırılmıştı (**Nokta**, 11.4.1993).

1993 yılında ilkbaharında, Zihni Denizcilik ve Martı Denizcilik şirketleri, ayda 50 dolara Ukraynalı ve Endonezyalı işçi çalıştırdıkları için eleştiriliyordu (Göğüş, Zeynep, "Türkiye'de İş Çok," **Hürriyet**, 2.5.1993).

815 sayılı Yasada yer alan yasaklama ve kısıtlamaların uygulanması konusunda yıllardır sorun çıkmamışken, Deniz Ticaret Odası'nın 6.10.1993 günlü yazısıyla, deniz taşımacılığında düşük ücretli yabancı işçi çalıştırma çabası başladı.

Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Deniz Ulaştırması Genel Müdürlüğü ise, 16.11.1993 tarihli yazısında "kaptan hariç olmak ve gemi zabitan sayısının yüzde 40'ını geçmemek üzere, 31 Aralık 1994 tarihine kadar, kabotaj taşımaları dışında olmak koşuluyla Türk Bayraklı gemilerde yabancı uyruklu gemiadamlarının zabitan olarak çalıştırılmalarını" uygun gördüğünü bildirdi. 815 sayılı Yasanın açıkça ihlali anlamına gelen bu tavır üzerine, Türkiye Denizciler Sendikası 9.12.1993 tarihinde Denizcilik Müsteşarlığı'na gönderdiği yazıda bu uygulamanın derhal değiştirilmesini istedi ve Denizcilik Müsteşarlığı'nın idari işleminin iptali için de 28.2.1994 tarihinde Danıştay'a başvurdu.

1993 yılı Eylül ayında Aktüel Dergisi'nde çalışan Haşim Akman, Rumen işçilerin arasına karışarak, onlarla birlikte iş aradı, onlarla birlikte iş aldı. Haşim Akman'ın gözlemleri şöyle özetlenebilir (**Aktüel**, 29.9.1993): İstanbul'da Topkapı, Mahmutbey, Kartal, Pendik, Güzelyalı'daki amele pazarlarında Rumen işçiler çok düşük ücretlerle çalışmayı kabulleniyor. Vasıfsız işçilerin yevmiyesinin 200-250 bin lira olduğu bir dönemde, Rumenler 25-30 bin liraya kadar fiyat kırıyor. Rumenler, İstanbul dışında Tekirdağ, Kırklareli ve Çorlu'dan İzmit'e kadar olan bölgede yoğunlar. Ücretler buralarda daha da düşük. Örneğin, Çorlu'daki dabakhanelerde Rumen işçilerin aylığı 700 bin lira. İşverenler Rumen işçilere çok kötü davranıyor. Rumen işçilerin bu denli düşük ücretlerle çalışmaları, aynı işler için Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelmiş olan geçici işçilerle aralarını bozuyor. Yabancı kaçak işçilerin konumlarından kaynaklanan ürkekliklerini ve yaşanan çelişkiyi Bitlisli bir işçi Haşim Akman'a şöyle anlatıyor: "Buñların yüzünden dört gündür iş alamıyorum. Hepsi

hırsız, pis. Leş gibi kokuyorlar. İnşaatla verilen yatakları çalıyorlar. Çok korkaklar. Geçen gün iki kişi, bunların beşyüzünü dağıttık. Polis karakola bizi çekti. Rumenler'i dağıtmaya geldiklerinde, 'lütfen dağılın' diyorlar. Bunlar ne anlar 'lütfen'den." (Aktüel, 29.9.1993)

1993 yılı ortalarında Doğu Karadeniz'de yabancı kaçak işçi çalıştırmada büyük bir artış yaşandı. Esnaf, Ruslarla iş yapabilmek için, dükkanlarda Rusça bilen yabancıları çalıştırmaya başladı. Tezgahtarlık yapan bu yabancıların yevmiyesi 100 bin lira dolayındaydı. Bu işçiler günde en az 12 saat çalışıyorlar, otel giderlerini kendileri karşılıyorlardı. Lokantalarda çalışanların yevmiyeleri ise 50 bin liranın altındaydı.

Doğu Karadeniz'de yabancı kaçak işçilik inşaat ve tarım işkollarında, pazarcılıkta ve hatta ev işlerinde bile yaygınlaşmıştı. Özel çay fabrikalarında yabancı kaçak işçi istihdamı ise bölgedeki işsizliği daha da artırıyordu. Bir işçi bu durumu şöyle anlatıyordu:

"Ben özel çay fabrikalarının birinde birkaç yıldır çalışıyordum. Bu yıl yaşı çay kampanyasının açılışıyla birlikte çalışmak için tekrar eski işyerime başvurdum. Gittiğimde fabrikada Rus işçiler olduğunu gördüm. Yükleme boşaltma yapıyorlardı. Yükleme boşaltma işlerini daha önceleri bizim işçilerimiz yapıyordu. İşveren, bizi işe almak istemeyip oyalamaya başladı. Aradan haftalar geçmesine rağmen benle birlikte bir çok arkadaşım da dışarda kaldı. Rusları bir kez jandarma gelip topladı. Onların toplanmasıyla bizler de işe alınırsınız diye umutlandık. Ama iki gün sonra gördük ki, pasaportları toplanan Rusların yerine yenileri alınmış. İşverenimiz de kaçak işçi çalıştırmaktan 160 bin lira para cezasına çarptırılmış." İvan Kuznetsof isimli bir yabancı kaçak işçi ise şunları söylüyordu: "ay fabrikalarında benim gibi turist bir çok işçi var. İçlerinde bir çoğu elli altmış bin liraya alışıyor. Yalnızca Rize değil, birçok ilde çay fabrikalarında çalışanların bir çoğu bizim gibi turist. Ülkemizden buraya

çalışmak için gelenlerin sayısı hergün artıyor. Bazı arkadaşlarım, aç da kalsak buradan gitmeyiz, diyorlar ve fabrikalarda karın tokluğuna çalışıyorlar. Ben günlük yetmişbeş bin liraya çalışıyorum. Hangi iş olursa olsun yaparım. Buradan çok memnunuz. Bizim oralar çok karışık, açlık var. Para yok, mağazalarda mal yok. Burada her şey var. Çalışmamıza hiç kimsenin engel olduğu yok." Ramo Ayazof isimli bir kaçak işçinin değerlendirmesi de şöyleydi: "Burada çalışmaktan biz memnunuz. Pasaportlarımızın süresi doldu mu yine gidip geleceğiz. Günlük kırk bin liraya çalışıyoruz. Yemeğimizi ve yatağımızı veriyorlar. Bir dahaki gidişimde burada çalışmak isteyen arkadaşlarımı da getireceğim. Ülkemizde açlık var. Bize burada ne kadar ücret verilirse verilsin, bizim ülkemizdeki ücretlerin kat kat üzerinde olur." ("Nataşalardan Sonra Ivanlar," Özgıda İş Dergisi, Temmuz 1993)

TÜRK-İŞ I. Bölge Temsilcisi Faruk Büyükkucak'ın TÜRK-İŞ'e üye sendikalar aracılığıyla yaptığı araştırmanın sonuçları da ilginçtir. 1993 yılı yaz aylarında İstanbul'a çok sayıda Bulgar, Rumen ve Polonyalı işçi, turist vizesiyle gelmekte ve kaçak olarak inşaat, dokuma, dericilik ve otel işyerlerinde istihdam edilmektedir. İnşaatlarda genellikle Rumen işçiler çalışmaktadır. Yerli işçilerin yevmiyesi ortalama 100 bin lira iken, duvarcı, marangoz gibi nitelikli Rumen işçiler 50-60 bin lira yevmiyeyle çalışmaktadır. Rumen işçiler genellikle Aksaray'da yatmakta ve işçi simsarları aracılığıyla müteahhitlerle bağlantı kurmaktadır. 1993 yılı yaz aylarında otellerde temizlikçi ve kat işçisi olarak Bulgar, Polonyalı ve Rumen işçilerin çalıştırılması yaygınlaşmıştır. Çorlu bölgesinde ise 500 dolayında Bulgar ve Rumen işçi, özellikle dokuma ve dericilik işyerlerinde haftada 250-300 bin liraya çalışmaktadır. Halbuki yerli işçilerin haftalıkları 500 bin lira düzeyindedir. Dokuma işkolunda ise yabancı işçi çalıştırma genellikle küçük işyerlerindedir. Taşeronlar da

yabancı kaçak işçi çalıştırmaktadır. Bu işkolunda 16-17 yaşlarında yabancı işçilere de rastlanmaktadır (**Cumhuriyet**, 4.8.1993).

Aynı günlerde Edirne Emniyet Müdürlüğü tarafından yapılan aramalarda, inşaatlarda ve sanayi sitesindeki dükkanlarda kaçak işçilik yapan ve yaşları 17 ile 37 arasında değişen 6 Rumen yakalandı. Bu işçiler, günde 3-4 dolar karşılığında çalışıyorlardı (**Gündem**, 30.8.1993).

1993 yılı Kasım ayında bin civarında Nahcivanlı Iğdır'da inşaat işçiliği yapıyordu (**Özgür Gündem**, 16.11.1993).

1993 yılı sonbaharında İzmir'de 40 Rumen işçi gözaltına alındı. Bu işçiler, 120 bin lira yevmiye karşılığında midye toplamak üzere İstanbul'dan Mehmet Karaçoban isimli bir kişi tarafından getirilmişlerdi (**Milliyet**, 4.9.1993).

1993 yılı sonlarına doğru Topkapı Otobüs Terminali'nde kaçak yabancı işçi pazarı kuruluyordu. Otobüslerle gelen ve

çoğunluğunu Rumenlerin oluşturduğu işçiler, işçi simsarları aracılığıyla işçi arayanlara aktarılıyordu. Yevmiyeler 60 bin lira dolayındaydı. Yatak ve yemek veriliyordu. İşveren çalıştırdığı yabancı kaçak işçinin pasaportunu alıyor ve iş bitinceye kadar kendisinde tutuyordu. Yabancı işçilerin yaşama koşulları son derece ilkel (Aydınlık, 8.10.1993).

Bu günlerde Bayrampaşa'da Urhan Plastik Fabrikası'nda sigortasız kaçak işçi olarak çalışan ve işyerinde uyuyan iki Rumen işçi çıkan yangında zehirlendi (Bugün , 14.1.1994).

Bu konudaki ilginç olaylardan biri, Arnavutluk İnşaat İşçileri Sendikaları Federasyonu Yönetim Kurulu Başkanı'nın 10.5.1993 tarihinde TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral'e yazdığı bir mektuptur. Kötü bir ingilizceyle yazılmış mektupta şöyle deniliyordu:

"Size iki mektup yazdık, ancak sizden bir yanıt alamadık. Belki de mektubumuz elinize henüz geçmedi. Bu mektuplarda size inşaat federasyonumuzu , sorunlarını ve başarılarını ve çalışmalarımızda karşılaştığımız zorlukları anlattık. Arnavutluk'ta bugün büyük sorunlarla karşı karşıyayız, ancak bunlar içinde en önemlisi çok büyük oranlı işsizliktir. İşsizlik oranı yaklaşık yüzde 50'dir. İnşaat işçilerin çoğu yasadışı yollardan Yunanistan'a gitmekte ve burada Yunanlı işçilerin üçte biri, beşte biri ücretlerle çalışmaktadır... Sendikanızla ilişki kurmaktan çok memnun olacağız... Bize sağlayabileceğiniz yardımlar arasında ingilizce yayınlar ve teknik yardım olabilir. Ama bunlardan daha da önemlisi, ülkenizde bizim inşaat işçilerinden bir grup için iş olanağı yaratabilmenizdir..."

1993 yılının son günlerinde farklı nitelikte bir yabancı kaçak işçi sorunu yeniden kamuoyunun gündemine geldi. İncirlik Üssü'nde Adana İş Teftiş Grup Başkanlığı

tarafından yapılan soruşturmada, üç ayrı birimde 247 Amerikalının kaçak olarak çalıştıkları saptandı (**Cumhuriyet**, 20.12.1993). Amerikalıların kaçak çalışmasını önleme doğrultusundaki girişimler de başarısızlıkla sonuçlandı (**Günaydın**, 16.2.1994).

1994 yılı ilkbaharında İstanbul'da Topkapı, Bakırköy, Eminönü ve Aksaray'da kurulan işçi pazarlarında Rumen işçiler çoğunlukta ve 50-75 lira yevmiyeyle çalışıyorlardı (**Gün**, 28.3.1994; **Bugün**, 29.3.1994). Rumen işçiler, bulaşıkçılık, benzin pompacılığı, temizlikçilik, çöpçülük, asfalt dökümcülüğü gibi ağır işlerde çalışıyorlardı. İnşaatlarda yevmiyesi 600 bin lira olan yerli işçiler yerine, yevmiyesi 60 bin lira olan Rumen işçiler tercih ediliyordu (**Gün**, 4.3.1994).

Yabancı kaçak işçilerin uğradıkları iş kazaları genellikle kayıtlara da geçmemektedir. Romanya İstanbul Başkonsolosu Irinoiu, 1994 yılı ortalarında yaptığı açıklamada, İstanbul'da o tarihe kadar on Rumen vatandaşının

sağlıksız ve tehlikeli çalışma koşulları nedeniyle yaşamını kaybettiğini açıklıyordu (**Cumhuriyet**, 8.7.1994).

1994 yılı ortalarında ise Romanya, Bulgaristan, Rusya, Azerbaycan'dan önemli sayıda kaçak işçi geliyordu. Cezayir, Filistin ve bazı Ortadoğu ülkelerinden yabancı kaçak işçilere de rastlanıyordu. Yalnızca Romanya'da her hafta 1400 dolayında kaçak işçinin turist vizesiyle Türkiye'ye giriş yaptığı tahmin ediliyordu. Düşük ücretle sigortasız olarak çalışmayı kabullenen bu yabancı kaçak işçiler, inşaat sektöründe yevmiyelerin 500 bin liradan 300 bin liraya gerilemesine yol açmıştı. Yalnızca İstanbul'da yabancı kaçak işçi sayısının 40-47 bin dolayında olduğu, bunların yaklaşık 20 bininin hizmetler sektöründe, 20 bininin inşaat sektöründe ve yaklaşık 7 bininin de tekstil ve metal işkollarında istihdam edildiği tahmin ediliyordu (**Cumhuriyet**, 7.7.1994).

1994 yılı sonbaharında Doğu Karadeniz'de binlerce kaçak Rus işçisinin çay fabrikaları ve

fındık toplama işinde çalıştığı tahmin ediliyordu (**Türkiye**, 21.9.1994).

1995 yılı Şubat ayında İstanbul'da Çağrı Vitrin Mankeni İmalathanesinde gece yangın çıktı. İmalathanede uyuyan sekiz işçinin dördü Rumendi. İki Türk işçi dumandan öldü. Rumenlerin ise kaçak çalıştıkları, geceleri de imalathanede yattıkları belirlendi (**Sabah**, 17.2.1995).

1995 yılı ilkbaharında yapılan bir araştırma da, Türkiye'de yabancı kaçak işçilerin sayısının en az 250 bin olduğu iddia ediliyordu. Araştırmaya göre, kaçak işçilerin yevmiyeleri ortalama 150 bin liraydı. Günlük çalışma süresi 12-13 saatti (**Sabah**, 26.4.1995).

Yabancı kaçak işçilik, İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından 1995 yılının ilk yarısında hazırlanarak Başbakanlık'a sunulan bir raporda ele alındı ve bu durumun ülkemizdeki işgücü piyasasını olumsuz doğrultuda etkilediğine değinildi (**Yeni Yüzyıl**, 18.6.1995).

Konunun öneminin artması karşısında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından bir yasa taslağı hazırlandı. Bu taslağa göre, oturma ve çalışma izni olmadan ücretli olarak çalışan yabancılar sınırdışı edilecek ve beş yıl süreyle Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyecekti. Sınırdışı edildikten sonra yeniden Türkiye'ye girerek izinsiz çalışanlara ise 6 aydan az olmamak üzere hapis cezası verilmesi öngörülüyordu. İzni olmayan yabancı çalıştıranlara, çalıştırdığı her bir kişi için asgari ücretin 30 katı para cezası verilecek ve işyeri kapatılacaktı. Çalışan yabancılarla da aynı ceza uygulanacaktı. Eylemin tekrarı halinde ise para cezaları iki kat artırılarak uygulanacaktı. (**Sabah**, 31.8.1995). Ancak bu tasarının yasalaşması konusunda hiçbir ciddi girişim olmadı.

1996 ve 1997 yıllarında Azerbaycan ve Nahçıvan'dan da kaçak işçi gelmeye başladı. Bu işçiler çok kötü çalışma koşullarını kabulleniyorlardı. Ancak en büyük sorunları alacaklarının ödenmemesiydi. İstanbul'daki bir

grup Nahçıvanlı işçi, bu konuyu gazeteci-yazar Rıza Zelyut'a şöyle anlatıyorlardı:

“Bizi alıp götürüyorlar, çalıştırıyorlar, paramızı vermiyorlar... Vallahi durumumuz kölelerin durumundan kötüdür. Biz, zinciri olmayan köleleriz...

“Beni ve arkadaşımı alıp buradan Tekirdağ’a götürdüler. Tam dört tane villayı boyadık. İzolasyon işlerini yaptık. Sonra adamlar paramızı vermediler. Koca müteahhit bizim 29 milyonumuza tenezzül etti...

“Güngören’de ütücüde çalışan Malik de parasının verilmeden kendisinin işten atıldığını söyleyip, telefonunu veriyor bu soyguncunun. Bir başkası, 11 kişi olarak çalıştıkları fabrikadan 350 milyon lira alacakları olduğunu, adamı mahkemeye verdiklerini, ama sonuç çıkmadığını, dosyanın öyle durduğunu söylüyor.”
(Akşam, 24.6.1997)

Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleriyle olan ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte, bu ülkelerden gelen yabancı kaçak işçi sayısı da yükseldi.

1999 yılı başlarında 30 yaşlarında bir Rumen işçi, iki aylık turist vizesiyle 9 yıldır Türkiye'ye gelip çalıştığını güzel bir Türkçeyle söyleyebiliyordu. Diğer bir Rumen işçi, sıkıntılarını şöyle ifade ediyordu: "En büyük sıkıntımız ise zaman zaman polislerin bizi rahat bırakmaması, toplu olarak iş beklediğimiz yerlerden dağıtması ve bize iş veren bazı kişilerin de iş bitiminde paramızı vermemesi" 24 yaşındaki bir Rumen (Christine Cristi) de son 1,5 yıl içinde Türkiye'ye sekiz kez geldiğini, kaynak işçisi olduğunu, Antalya, Fethiye, Bodrum, Tekirdağ ve İstanbul'da çeşitli işlerde çalıştığını belirtiyor ve şöyle diyordu (**Milli Gazete**, 15.2.1999):

"İstanbul'da çok yerde çalıştım. Ancak bazılarında paramı vermediler. En son Tekirdağ'da bir lokantada aylık 60 milyon

lira ücretle çalışmak için anlaştım. Bir ay geçtikten sonra bana sadece 10 milyon lira verdiler. Kaçak çalıştığım için hakkımı arayamadım ve işi bıraktım. Ülkeme gidip ne yapayım? Orada çok büyük ekonomik sorunlar var. İş yok. Olan iş için de çok az para veriyorlar. Bu miktar ayda 100 mark dolayında. O da geçinmemize yetmiyor. Bizim için Türkiye bu yönden çok iyi. İş bulup çalışıp karnımızı doyurabiliyor ve ailemize para gönderebiliyoruz. Ancak son zamanlarda İstanbul bizim için güvensiz hale geldi. Özellikle Göngören ve Yenibosma taraflarındaki işlere çoğu arkadaşımız gitmiyor. Çünkü paramızı vermiyorlar. Ayrıca aramızda zaman zaman iş bulamadığı veya parasını alamadığı için aç kalan ve dışarıda yatmak zorunda kalan, bu nedenle hırsızlık bile yapanlar var. Ben ilkbaharda güneye gideceğim. Orası hem çok güvenli, hem de insanlar buradaki gibi dolandırıcı değil. İleride de Almanya'ya gitmeyi hedefliyorum.”

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yabancı kaçak işçi çalıştırılmasını önlemek amacıyla 1999 yılı başlarında yeni bir yasa taslağı hazırladı. 28 Ocak 1999 günü incelenmeleri için ilgili kuruluşlara gönderilen bu taslağa göre, izinsiz çalışan yabancılar üç aydan altı aya kadar hafif hapis cezasına çarptırılacaktı. izinsiz yabancı işçi çalıştıranlar ise işçi başına 150 milyon lira para cezasına ve ayrıca üç aydan altı aya kadar hafif hapis cezasına çarptırılacak ve işyerleri kapatılacaktı.

SONUÇ

Ülkemizdeki kaçak işçilikle etkili bir biçimde mücadele etmeden yabancı kaçak işçilikle mücadelede sonuç alabilmek mümkün değildir. Bu konuda önce siyasi irade, hükümetlerin yabancı kaçak işçilikle mücadele konusunda kararı ve kararlı tavrı gereklidir. Bugüne kadar bu siyasi irade gösterilmemiştir. Hükümetleri oluşturan siyasal partiler ise, Türkiye'de işsizliğin ve kaçak işçiliğin bu boyutta olmasına ve artmaya devam etmesine karşın, yabancı

kaçak işçilikle mücadele etmedikleri için kendi tabanlarından ve seçmenlerinden kaynaklanan bir baskıyla ve yaptırımla da karşılaşmamışlardır.

Yabancı kaçak işçilikle mücadele için gerekli siyasi irade sağlanır ve hükümetler bu konuda kararlı bir tavır alırsa, sorunun çözümü için ilk önemli adım atılmış olur.

Atılacak ikinci adım, bu alandaki mevzuat boşluklarının ve idari eksikliklerin giderilerek, yabancı kaçak işçilerin Türkiye'ye girişlerinin ve çalışmalarının denetim altına alınması, yabancı kaçak işçi çalıştırmanın yaptırımlarının ağırlaştırılması, denetim personelinin sayısının ve yetkilerinin artırılmasıdır.

Bu süreçte sendikalar da katılmalıdır. Sendikalar, kaçak işçiliğin her türüne ve özellikle yabancı kaçak işçiliğe karşı hem kendi yapılarıyla, hem de devletin denetim görevlileriyle işbirliği içinde mücadele etmelidir.